

(níja) sloužit jím Bohu. Anebo čin vycházející z důvodů usnadňujících ne-
návist nebo neposlušnost. Zdržet se takového jednání je věcí svědomitosti
poctivců.

GHÁZZÁLÍ: IHJÁ' (Oživení věd náboženských)

Záliba v klasifikacích se v dílech islámských právníků vypořádává
s jakoukoliv situací každodenního života.

Jíst a pít, aby člověk zůstal na živu, je fard. Jestliže člověk tuto povinnost
neplní a zemře, dopouští se těžkého hříchu. Prorok – mír s ním – řekl: „Bůh
jistě odmění všechny dobré činy i sousto, jež si Jeho služebník vkládá do
úst.“ Jíst a pít více, aby člověk mohl při modlitbě stát a snáze se mohl postit,
je doporučené (mandúb). Abú Dharra – ať v něm Bůh nalezne zalíbení – se
jednou zeptali, jaké jsou nejlepší dobré skutky. Odpověděl: „Modlit se a jíst
chléb.“ Sytit se tak, že tělo sílí, je indiferentní (mubáh). Prorok řekl: „Ctností
není ani se dosyta najíst, ani trpět hladem. Nejlepší je střední cesta.“ Všechno
navíc je zakázané (harám), protože nestřídmým přejídáním si člověk přivodí
nemoc a plýtvá majetkem. Vznešený Bůh řekl: „Jezte a pijte, ale s mírou.“
Hojněji jíst však můžeme tehdy, chceme-li se posílit na zítřejší půst anebo
nechceme-li přivést do rozpaků hosty.

výklad Abú Bakra Effendiho

Tato záliba zabředává v rozsáhlých právnických knihách nezřídka
do kasuistických spekulací, při nichž si autor vymýšlí nejrozmanitější
malicherné nebo nepravděpodobné situace. Na příklad k otázce pří-
buzenství po mléku právní scholastikové diskutovali o nejmenším
právně významném množství nasátého mateřského mléka, o mléku
zkyslém nebo nasátém nosem, o mléku džinky apod. U zakázaného
masa se kladla otázka přípustnosti masa zvířat křížených mezi zvířetem
harám a halál a studovala se až do fantastických kombinací.

V oblasti věcného práva stanoví fiqh jinou stupnici, vztahující se
k právní platnosti úkonů (obchodní transakce, listiny apod.):

1. *sahih*, *náfidh* – správný, platný;
2. *makrúh* – „nefér“, vyhovující a platný formálně, ale související s ně-
čím nepatřičným;
3. *fásid* – „zkažený“, nevyhovující po formální stránce; úkon lze zrušit
nebo napravit;
4. *bátil* – neplatný.

Této stupnici se používá jen ve vztazích mezi lidmi, ale nemůže nebrat
ohled na kvalifikace vycházející ze stupnice první, sankcionované Boží
vůlí. Do kategorie makrúh se na příklad řadí svědectví člověka, který

není ^cadl, a přesto je soudce přijal, nebo obchodní smlouva uzavřená
v době adhánu k páteční modlitbě, kdy by řádný věřící měl spěchat
do mešity. Takovéto úkony si sice podržují platnost, avšak ve zvláštních
případech mohou být napadeny. Také rozvod je podle okolností často
makrúh před Bohem, ale přesto platný.

R O D I N N Ě P R Á V O

Rodinné právo tvoří podstatnou součást těch právních předpisů a zá-
kazů, které se opírají přímo o podrobné pokyny v Koránu. Touto sku-
tečností je dána úporná tendence nepřipustit žádné změny základních
norem. Spolu s dědickým právem je zahrnováno pod společné záhlaví
právních úprav „osobního statutu“ (*al-ahwál aš-šachsija*). Tento termín
se objevil na samém konci 19. století v Egyptě a stal se běžně užívaným
označením této významné kategorie šari^cy, nejhrouževnatěji odolávající
moderním reformním snahám.

Muslimská rodina je patriarchální a patrilineární. Manželství se uza-
vívá smlouvou, zpravidla písemnou, mezi ženichem a zákonným zástup-
cem (*walí*) nevěsty za přítomnosti dvou plnoprávných svědků (např.
jednoho muže a dvou žen). Jako walí vystupuje nevěstin otec nebo
některý mužský příbuzný z otcovy strany (děd, strýc, bratr), a jestliže
takový v rodině není, tedy soudce. Smlouva ve své nejpodstatnější části
stanoví výši daru (*mahr*), který ženich vyplatí otcí nebo přímo nevěště.
Svobodný muž se může oženit až se čtyřmi ženami, otrok se dvěma.
Oženit se je podle hadíthů záslužnější než zůstat svobodný. Polygamní
sňatky jsou vázány podmínkou, že muž je schopen všechny své ženy
přiměřeně svému stavu uživit a že se ke všem bude chovat spravedlivě.

Manželství nelze uzavřít, brání-li mu překážky vyplývající z příbu-
zenství po krvi nebo po mléce. Korán vypočítává, které stupně příbu-
zenství činí ženu trvale zakázanou (*mahrám*).

A jsou vám zakázány jako manželky vaše matky, vaše dcery, vaše sestry,
vaše tety z otcovy i matčiny strany, vaše neteře z bratrovy a sestřiny strany,
vaše kojné a vaše soukojenky a matky vašich žen a vaše nevlastní dcery, jež
jsou ve vaší péči a které se narodily z žen, k nimž jste již vešli – však jestliže
jste k nim nevešli, není to pro vás hříchem – a manželky vašich synů, na-

rozených z vašeho ledví, a dále dvě sestry současně, leda že se to stalo již v minulosti. A Bůh je věru odpouštějící, slitovný.

(4:23)

Právníci dále řadí mezi mahramy také bývalé manželky otcovy nebo synovy a pokrevné příbuzné kojné. Přípustný je ale sňatek s nevlastní sestrou vlastního bratra (z odlišného manželství) a se sestřenicí, zvláště ze strany otcovského strýce (*bint ʿamm*). Tyto se zejména v arabském venkovském prostředí uzavírají velmi často. Překážkou sňatku může být také nižší původ nebo rod ženicha oproti nevěště. Žena se nesmí provdat za nemuslima, zatímco muslim se může oženit s *kitábijí*, tj. křesťankou nebo židovkou. Každá žena platí pro muže na několik dní za zakázanou (*harám*) v době menstruace.

Ši^c na základě koránského textu (4:24) připouští také uzavírání dočasných sňatků (*mut^ca*). Sunnitské právo tuto kategorii nezná, avšak snadné podmínky rozvodu dávají muži teoreticky obdobné možnosti krátkodobějších svazků. Proti jejich skutečnému využívání se rozhodně staví silné veřejné mínění, přející jednoznačně stabilní rodině s početným potomstvem.

Manželství zaniká úmrtím, rozvodem, vykoupením se z manželství, nebo prohlášením soudce, že sňatek je neplatný (*fasch*).

Rozvod (*taláq*) má podle šari^cy nejčastěji podobu zapuzení či propuštění ženy mužem. Zapuzení může být podle formulace odvolatelné nebo konečné. Zapuzující výrok je třeba pronést třikrát, nejlépe vždy až po měsíci, aby se omezil škodlivý účinek prchlivého jednání. Podle klasických právních ustanovení se pak muž se svou ženou může oženit znovu jenom tehdy, jestliže mezitím konzumovala manželství s jiným. Moderní právníci toto ustanovení často napadají jako vulgární nepochopení. Zapuzením muž ztrácí mahr, který ženě vyplatil, včetně šperků, které jej často jako součást svatební smlouvy doprovázejí a patří výhradně ženě. Na ochranu žen před svévolným rozvodem se vyvinul zvyk zaznamenávat do svatební smlouvy dvojí mahr: předběžný, vyplácený hned při svatbě, a dodatečný, splatný v případě rozvodu. Někdy se celý mahr vyplácí teprve dodatečně.

Rozvedená žena se nesmí po dobu čekací lhůty (*ʿidda*) znovu provdat. Muž ji po tuto dobu musí ještě živit a má nárok na dítě, které by se v této době narodilo. Lhůta trvá u těhotné ženy až do porodu, jinak po tři měsíční období. Během této *ʿiddy* si muž smí ženu vzít bez jakýchkoliv formalit nazpět (nepronesl-li již zapuzovací výrok třikrát).

Rozvod může nastat také vzájemnou dohodou bez finančních nároků (*mubára'a*) anebo mužovou přísahou, že se nadále zdrží styku s danou ženou. Její dodržení má po čtyřech měsících platnost konečného rozvodu.

Soudce může zrušit manželství z vlastního podnětu, zjistí-li překážky, anebo na žádost některého z manželů nebo ženina walího. Za platný důvod se uznává žádost dospělé ženy provdané předtím za své nezletilosti bez vlastního souhlasu (obdobně může o rozvod požádat i muž), impotence, šílenství nebo některé odpor vzbuzující choroby muže, neschopnost ženu uživit nebo nedodržení některé podmínky svatební smlouvy. Muž za vhodných okolností může dát soudnímu rozvodu přednost před prostým zapuzením, protože si tak ulehčí břemeno finančního vyrovnání.

Manželství také zanikne, jestliže muž pod přísahou tvrdí, že žena se dopustila nevěry a porodila dítě, které není jeho, zatímco ona pod přísahou toto tvrzení popírá. Podle obecné zásady platí vždy přirozeně předpoklad, že otcem dítěte je matčin manžel.

Podle Abú Hurajry přišel k Prorokovi – ať mu Bůh zehná a dá mu mír – nějaký muž a řekl mu: „Posle Boží, žena mi porodila černé dítě.“ „Máš velbloudy?“ zeptal se Prorok. „Ano.“ „A jaké jsou barvy?“ „Rezaví,“ odpověděl muž. „A jsou mezi nimi také šediví?“ „Ano.“ „A jak je to možné?“ „Možná, že jde o znak po vzdálených předcích,“ soudil muž. „Tak tedy,“ odvětil Prorok, „s tvým synem je tomu snad také tak.“

hadíth podle Bucháriho

Manželství se ruší také tehdy, jestliže jeden z manželů odpadne od islámu, a za některých dalších okolností.

V průběhu manželského života má muž právo ženě zakázat vycházet z domu a může dokonce omezit i návštěvy jejích příbuzných. Žena má zase právo odmítnout za sebe i děti doprovázet muže na cestách. Jako matka má právo péče o děti (*hidána*) až do 7–9 let u chlapců a do puberty u dívek. Jakékoliv spoluvlastnictví manželů šari^ca neuznává. Ženě patří svatební mahr a náklady na živobytí (*nafaqa*), které jí manžel musí poskytovat: stravu, ošacení a samostatný dům nebo alespoň místnost. Za určitých podmínek neposlušná žena právo na výživné ztrácí.

Legitimní děti mají právo na výživné od otce. Právo otce nebo dědečka jednat jménem dětí je omezeno určitými hranicemi. Vyžadují-li to okolnosti, mají synové a dcery ze své strany povinnost výživy vůči rodičům.

Bylo již poznamenáno, že celý komplex ustanovení o rodinném právu odolává v moderní době pokusům o úpravy. Islámská publicistika obhajuje polygamii jako svrchovaně moudrou, odpovídající lidské přirozenosti, a tímž dechem obviňuje evropské monogamní manželství z pokrytectví. U reformistických myslitelů se nicméně vyskytl i názor, že Korán fakticky požaduje monogamii. Jako první jej formuloval indický liberální vykladač „ducha islámu“ Amír Alí (z. 1928) na základě koránského požadavku zacházet spravedlivě se všemi ženami. Naprostá spravedlnost v rozdělení citu, soudil, je přece nemožná, a tak koránská norma činí polygamii vlastně prakticky nemožnou. Takovýto názor se dosti rozšířil v kruzích modernisticky naladěné inteligence muslimských zemí. Do islámské publicistiky někdy pronikl ve zmírněné formě: monogamie představuje ideál (Muhammad sám přece žil s Chadídzou dlouhá léta v monogamním manželství), polygamie ústupek lidské povaze. Jiní autoři zase soudí, že koránská ustanovení o polygamii mají na mysli hlavně válečné sirotky, dívky a vdovy. Jde tedy vlastně o ustanovení charitativní, a polygamie je dovolena jen v mimořádných válečných dobách. Všechny tyto názory zůstávají ovšem v menšině. Na druhé straně v reálném životě je počet polygamních manželství v moderní době z praktických důvodů nevelký.

Oficiálně byla polygamie zakázána pouze v Turecku (1926), Tunisku (1957), Jemenské lidové demokratické republice (1973) a v těch muslimských zemích, kde získaly moc komunistické režimy. V některých státech byla omezena přijetím ustanovení, že žena si může ve svatební smlouvě vymínit podmínku uchování monogamní povahy svazku (někdejší tzv. „kajruvánská doložka“ v Tunisku; osmanský zákon o rodině z r. 1917, používaný dodnes v Libanonu aj.), nebo že k druhému sňatku si muž musí vyžádat souhlas kádího, který přezkoumá jeho materiální postavení.

Šaríatské rodinné právo bylo dále pozměňováno určeními minimálního věku pro sňatek (v Britské Indii např. koloniální úřady prosadily spodní hranici 14 let u dívek, 18 let u chlapců), nařízenými o úřední registraci sňatku, některými zlepšeními postavení ženy, úpravami rozvodu a dokonce i stanovením nejvyššího přípustného věkového rozdílu mezi snoubenci (zákon o rodině Jemenské lidové demokratické republiky: nanejvýš 20 let).

Co se týče rozvodu, sílí nyní tendence k jeho soudnímu projednávání. Některé staré způsoby zapuzení pozbývají dnes z pohledu práva

platnosti. Stoupá přesvědčení, že rozvod je zavrženíhodný (makrúh).

Rozvážnost je pánem mravnosti a víra je souborem nejlepších vlastností; obě dvě jsou zbraní, jimiž se člověk brání před unáhleným jednáním, které by ho uvrhlo do pozdní lítosti a přivodilo mu nemilost a hněv Boží. Manželství, jak určil Bůh nebeskou moudrostí, má sloužit našemu dobru a štěstí. Směřuje k vytvoření rodin a předpokládá uchování zdravého manželského života, v jehož nevadnoucím trvání člověk nalézá pohodu srdce a v jehož prostranném sále si oba manželé navzájem poskytují ducha lásky a milosrdenství. V jeho svěžím duchu vyrůstá rostlina synů a dcer, kvete a dává plody, a je potěšením oběma rodičům, přináší jim radost v životě a útěchu v hodině smrti a zároveň významně slouží budování národa a jeho síly.

Muslimové, takováto jsou některá tajemství duchovního života, k jakým nabádá Božské právo. Jeho sloup padá a jeho strop se bortí malicherným sporem a neuváženou lehkomyšlností. Žena pak neslyší svého muže a on se svým přáním nemá trpělivosti. Ona se dotkne jeho ješitnosti a on sáhne po zbraní rozvodu a rozdělí to, co Bůh prikazuje spojovat. Zakrátko je pak ovládne lítost a zármutek a jejich srdci a citů se dotkne pohled do tváře jejich dětí, na jejich výraz smutku a zmatku, osiřelosti a vyhnanství, přestože rodiče ještě žijí. Pravdu měl Posel Boží, když pravil: „Ze všeho dovoleného je Bohu nejodpornější rozvod.“ Bůh je Bůh v manželském životě, a Bůh je Bůh v dětech, a Bůh je Bůh v rodinách. MAHMÚD ŠALTÚT: FETVY, 3. vyd., 1966

Přestože se taláq ve své klasické podobě zapuzení zdá tak snadnou záležitostí mužovy libovůle, jakou dodnes mnozí muži projevují také třeba odmítáním pustit své ženy do práce, rozvodovost v muslimských zemích je dnes zřetelně nižší než v evropských společnostech. Muslimští apologeti rádi poukazují na tuto skutečnost, na faktickou větší soudržnost muslimské široké rodiny a zároveň na oslabení rodinných svazků v průmyslově vyspělých společnostech, a vidí v ní důkaz morální síly islámu.

Populační exploze jako jeden z významných prvků těžkých hospodářských a sociálních podmínek v řadě muslimských zemí, zvláště v tak významných centrech moderního islámského myšlení, jako jsou Egypt, Pákistán a Alžírsko, vyvolala zákonitě diskusi muslimských právníků o přípustnosti regulace porodnosti. Přes rozdílnost názorů na podrobnosti otázky, k níž se Korán nevyjadřuje, mínění se shodují na nepřipustnosti interrupce a sterilizace a na obecné zásadě, že islám přeje rozmnožování potomstva. Jenom v případě tísne se podle zásady istisláhu ponechává osobnímu svědomí a víře jednotlivých manželů, aby zvážili, zda je pro ně nezbytné přistoupit k antikoncepci.